Марина Корзун,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності А6 Спеціальна освіта
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Ганна Хворова,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ВІЗУАЛЬНА ПІДТРИМКА У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку та впровадження ефективних засобів розвитку мовлення й комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра (РАС). Особливості мовленнєвого розвитку таких дітей можуть проявлятися у труднощах розуміння зверненого мовлення, недостатній сформованості комунікативної ініціативи, обмеженості активного словника та складнощах використання мовлення в повсякденних ситуаціях. У практиці логопедичної роботи традиційні словесні інструкції та пояснення не завжди є достатньо доступними для дітей із РАС, що зумовлює потребу в застосуванні додаткових засобів підтримки. Одним із таких засобів є візуальна підтримка, яка сприяє конкретизації інформації, структуруванню діяльності, кращому розумінню інструкцій та створенню передбачуваного середовища для розвитку комунікації дітей з порушеннями розвитку [6].

Візуальна підтримка – це система спеціально підібраних наочних засобів і стратегій, спрямованих на полегшення сприймання, розуміння та засвоєння інформації, організацію діяльності й розвиток комунікативних навичок дитини [1, с. 2]. У роботі з дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектра візуальна підтримка передбачає використання предметів, фотографій, малюнків, піктограм, графічних символів, візуальних розкладів, комунікативних карток і схем послідовності дій, які доповнюють або, за потреби, замінюють усні повідомлення. Її основне призначення полягає у забезпеченні доступності інформації, підвищенні передбачуваності подій, формуванні самостійності та створенні умов для ефективної взаємодії дитини з навколишнім середовищем [2].

Використання візуальної підтримки у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектра (РАС) має низку специфічних особливостей, зумовлених індивідуальним характером мовленнєвого, когнітивного та соціально-комунікативного розвитку дітей. На відміну від традиційних наочних матеріалів, які переважно виконують ілюстративну функцію, засоби візуальної підтримки застосовуються як інструменти організації комунікативної взаємодії, забезпечення розуміння зверненого мовлення, формування мовленнєвої ініціативи та розвитку самостійності дитини. Їх використання передбачає не лише демонстрацію відповідних зображень, а й систематичне навчання дитини

розуміти їхнє значення та застосовувати у практичних ситуаціях спілкування [4].

Однією з основних особливостей є індивідуалізація візуальної підтримки відповідно до рівня мовленнєвого розвитку, особливостей сприймання інформації, сформованості навичок символізації та актуальних комунікативних потреб дитини. Зокрема, на початкових етапах логопедичної роботи можуть використовуватися реальні предмети, предметні фотографії та прості зображення, тоді як за умови сформованого розуміння графічних символів доцільним є поступове впровадження піктограм, комунікативних таблиць і складніших візуальних схем [5, с. 12]. Вибір засобів визначається не лише віком дитини, а насамперед її здатністю співвідносити візуальний символ із відповідним предметом, дією або комунікативним наміром.

Важливою особливістю є забезпечення доступності та структурованості мовленнєвої інформації. У процесі логопедичних занять візуальні засоби можуть супроводжувати словесні інструкції, пояснення, запитання та завдання, допомагаючи дитині зрозуміти їхній зміст. Наприклад, використання карток «Слухай», «Покажи», «Назви», «Повтори», «Обери» дозволяє конкретизувати очікувані дії, а візуальні алгоритми «Спочатку – потім» сприяють усвідомленню послідовності виконання завдань (рис.1). Завдяки цьому створюються умови для зменшення комунікативних труднощів, підтримання уваги та підвищення залученості дитини до логопедичного заняття.

Особливе значення має комунікативна спрямованість візуальної підтримки. На відміну від механічного засвоєння окремих слів або назв предметів, її використання орієнтується на формування здатності дитини застосовувати доступні засоби комунікації для досягнення конкретної мети.

Рис. 1. Візуальні картки «Словесні інструкції»

Зокрема, комунікативні картки «Я хочу», «Допоможи», «Ще», «Досить», «Так», «Ні» можуть використовуватися для навчання вираження потреб, прохань, відмови та здійснення вибору (рис. 2). При цьому логопед поступово формує розуміння зв'язку між використанням візуального символу та відповідною реакцією співрозмовника, створюючи умови для розвитку самостійної комунікативної ініціативи.

Наступною особливістю є поєднання візуальної підтримки з розвитком усного мовлення. Під час логопедичних занять зображення, піктограми та комунікативні схеми можуть супроводжуватися словесним називанням предметів, дій, ознак і ситуацій. Наприклад, під час використання картки із зображенням м'яча логопед моделює мовленнєві конструкції «М'яч», «Дай м'яч», «Хочу м'яч», поступово розширюючи їх відповідно до можливостей дитини. Важливо, що використання засобів альтернативної та додаткової комунікації не повинно ставитися в залежність від обов'язкового усного повторення слова, оскільки самостійне використання символу вже є функціональним комунікативним актом.

Рис. 2. Візуальні засоби підтримки розвитку усного мовлення дітей дошкільного віку з РАС

Суттєвою особливістю є поетапність упровадження візуальних засобів. На початковому етапі логопед визначає актуальні комунікативні потреби дитини та добирає найбільш доступні візуальні матеріали. Наступний етап передбачає демонстрацію способів їх використання, спільне виконання дій і поступове формування самостійності. Надалі здійснюється розширення кількості символів, урізноманітнення комунікативних ситуацій та перенесення сформованих навичок у повсякденне життя. При цьому важливим є поступове зменшення обсягу допомоги дорослого без передчасного вилучення необхідних дитині засобів комунікації [3, с. 38].

Окремої уваги потребує використання візуальної підтримки для розвитку соціально-комунікативних навичок. Візуальні сценарії, соціальні історії, картки емоцій та схеми діалогічної взаємодії можуть допомагати

дитині розуміти послідовність соціальних ситуацій, засвоювати доступні способи звернення до співрозмовника, підтримувати комунікативний обмін та виражати власний емоційний стан. Наприклад, під час опрацювання ситуації «Просимо іграшку» логопед використовує послідовність зображень «Підійди → попроси → отримай → подякуй», адаптуючи її до реальних можливостей і потреб дитини.

Важливою умовою результативності є систематичність і узгодженість використання візуальної підтримки в різних середовищах. Візуальні засоби, опановані під час логопедичних занять, доцільно застосовувати в групі закладу дошкільної освіти, під час ігрової діяльності, режимних моментів та вдома. Співпраця логопеда, вихователів, інших фахівців і батьків забезпечує послідовність використання символів, створює додаткові можливості для практичного застосування комунікативних навичок і сприяє їх узагальненню.

Отже, специфіка візуальної підтримки у логопедичній роботі з дошкільниками з РАС полягає в її індивідуалізованому, функціональному, поетапному та систематичному застосуванні. Основним критерієм результативності є не кількість засвоєних дитиною зображень або піктограм, а здатність самостійно використовувати доступні засоби комунікації у реальних життєвих ситуаціях. Саме така спрямованість забезпечує практичну значущість візуальної підтримки як складової логопедичного супроводу дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bondy A., Frost L. The Picture Exchange Communication System. *Focus on Autistic Behavior*. 1994. Vol. 9, № 3. P. 1-19.

2. Hodgdon L. A. Visual Strategies for Improving Communication: Practical Supports for Autism Spectrum Disorders. Troy, MI : QuirkRoberts Publishing, 2011.

3. Hume K., Sreckovic M., Snyder K., Carnahan C. Smooth Transitions: Helping Students with Autism Spectrum Disorder Navigate the School Day. *Teaching Exceptional Children*. 2014. Vol. 47, № 1. P. 35-45.

4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Ранок, 2019. 304 с.

5. Скрипник Т. В. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі : навчально-наочний посібник. Харків : Факт, 2015.

6. Хворова Г., Котлова Л. Сучасні технології психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями розвитку: навчально-методичний посібник. Житомир: вид-во ЖДУ імені І.Франка, 2023 р. 85 с.